

10. Stankevych, M. (2002), *Ukrainske khudozhnie derevo XVI–XX st.* [The Ukrainian Art Woodworking of XVI–XX centuries], Lviv, Institute of Ethnology. (in Ukrainian).
11. Stankevych, M. Ye. (2008), *Narodna ikona na skli* [Folk icon on glass], Lviv, Institute of Collecting, pp. 9–12. (in Ukrainian).
12. Taranushenko, S. (1928), *Mystetstvo Slobozhanshchyny XVII–XVIII st.* [Art of Slobozhanshchyna XVII–XVIII centuries], Kharkiv. (in Ukrainian).
13. Shukhevych, V. (1899), *Hutsulshchyna, Verkhovyna* [Verkhovyna], Vol. 1–2, Lviv. (in Ukrainian).
14. Shcherbakivskiy V. (1913) Wooden construction and carving on wood, *Ukrayinske mystetstvo* [Ukrainian art], Lviv–Kyiv. (in Ukrainian).
15. Shcherbakivskiy D. (1926), *Ukrainske mystetstvo. Bukovynski i halytski derevliani tserkvy, nadhrobni i prydorozhni khresty, fihury i kaplytsi* [Ukrainian art. Bukovyna and Galician Wooden churches, tombstones and roadside crosses, figures and chapels], Kyiv–Praha. (in Ukrainian).

УДК 904:728(477.8) “11/12”

Олена Білик

КЕРАМІЧНІ ПОЛИВ'ЯНІ ПЛИТКИ В ІНТЕР'ЄРІ ГАЛИЦЬКИХ ЦЕРКОВ XII–XIII СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено історію виникнення та поширення в інтер'єрах храмів Галицького князівства XII–XIII ст. керамічних полив'яних плиток. Плитки, покриті червоно-коричневою, жовтою і зеленою поливою, були особливою рисою пам'яток церковної архітектури краю. Описано геометричні форми оздоблення підлоги в церквах: квадрат, трикутник, рідше прямокутник, а також складні фігурні композиції. Підкреслено досягнення галицьких митців у формуванні центральної композиції підлоги храму – омфалія. Унікальною рисою, що характеризує тільки галицьке середньовічне зодчество, було використання рельєфних полив'яних плиток. Встановлено, що у формуванні композицій підлог з полив'яних плиток важливе значення відігравали смаки, традиції і художні особливості архітектурних шкіл домонгольської Русі.

Ключові слова: архітектура, Галич, омфалій, плитка, полива, церква.

Елена Билык

КЕРАМИЧЕСКИЕ ПОЛИВНЫЕ ПЛИТКИ В ИНТЕРЬЕРЕ ГАЛИЦКИХ ЦЕРКВЕЙ XII–XIII ВЕКОВ

В статье отражена история возникновения и распространения в интерьерах храмов Галицкого княжества XII–XIII веков керамических глазурованных плиток. Плитки, покрытые красно-коричневой, желтой и зеленой глазурью, были отличительной чертой памятников церковной архитектуры края. Описаны геометрические формы отделки полов в церквях: квадрат, треугольник, реже прямоугольник, а также сложные фигурные композиции. Подчеркнуто достижения галицких художников в формировании центральной композиции пола храма – омфалия. Уникальной чертой, характеризующей только галицкое средневековое зодчество – было использование рельефных глазурованных плиток. Установлено, что в формировании композиций полов с глазурованных плиток важное значение играли вкусы, традиции и художественные особенности архитектурных школ домонгольской Руси.

Ключевые слова: архитектура, Галич, омфалий, плитка, полива, церковь.

CERAMIC PANES IN THE INTERIOR OF GALICIAN CHURCHES
OF XII–XIII CENTURY

A new line of Old Russian architecture was organized in the middle of XII century. During XII–XIII century monumental building had been developing on the territory of Galician Principality and later Galicia-Volyn Principality. There was Galician architectural school. There was one feature in that school – the main building material was white stone but not brick like in the rest architecture schools in Kiev Russ. Galician art of building got influences from Byzantine and Romanesque architecture. Special line of churches' architectural monuments was using in the interior ceramic polished tiles, which were covered reddish brown, yellow and green glaze.

The main source for studying Galician churches with ceramic tiles is archaeological excavations, which were started in the Old Halych in 1882. Researchers L. Lavretskiy, I. Sharnevych, Y. Pasternak, Y. Lukomskiy, B. Tomenchuk discovered these works of decorative art. Thanks to their explorations, art critics make scientific reconstructions of Old Galician churches. Famous art critics M. Malyevska and P. Rappoport made classification of Galician ceramic tiles with relief imprint. Consequently, it was determined that ceramic windows were very significant elements of Old Russian interiors. They were used in Kiev Russ started with first stone-brick building – Church of the Tithes. Earthenware were covered by glaze, were used in decoration of wooden and stony churches and stony palaces. Scientists ascertained that using ceramic panes in Galician architecture was realized by the way of borrowing from the Byzantium culture. For decoration of the floor in Galician's churches were used simple form panes (square, triangle, rarely rectangle) and planes with intricate form. Striking example of uses intricate compositions in the interior of monumental building is Oleshkiv monument (village Oleshkiv, Snyatyn region). Famous archeology B. Tomenchuk dag and researched it in 1981–1984. He made a scientific reconstruction of Old Russian church. Galician artists reached the biggest attainment in forming the central composition of the floor in church. In the middle of circle was image of pigeon, which is the symbol of the Holy Spirit. Unique trait, which symbolize Galician medieval architecture was using of relief glaze tiles. Unique and original decoration had in the prince antiquity the interior of the Annunciation Church in Halych with a magnificent majolica floor, resembling a solid carpet of yellow, green and brown polished tiles. In addition to the usual geometric tiles, there are also curly-shaped tiles, which refer to the edging of the omphalia. Art of floor decoration in church was spreaded from Halych to other cities of Galician land – Zvenygorod, Peremyshl and Vasylev.

Thus, in the formation of compositions of floors from the tiles the importance was played by the tastes, traditions and artistic features of architectural schools of pre-Mongol Rus. The most original in this respect is the Galician Architectural School, which is obviously due to the originality of its functioning.

Key words: *architecture, Galych, the omphalia, tile, glaze, church.*

Новий напрямок у розвитку давньоруської архітектури достатньо чітко сформувався в середині XII ст. Саме тоді на Русі склався ряд регіональних архітектурних шкіл. Упродовж XII–XIII ст. на території Галицького князівства та усієї Галицько-Волинської держави активно розвивалося монументальне будівництво. За конкретною територією поширення, спільною білокам'яною технікою, синтезом візантійських та романських традицій, переосмислених на місцевому мистецькому ґрунті, вчені розглядають зодчество цього регіону як продукт діяльності самобутньої галицької архітектурної школи XII–XIII століть. Від усіх інших монументальних споруд Русі того часу галицькі храми відрізнялися тим, що основним будівельним матеріалом у них була не цегла, а білий камінь. В інтер'єрах цих пам'яток не використовували мозаїку чи шиферні плити, а значного поширення набули полив'яні керамічні плитки. Галицькі полив'яні плитки вирізняються високим рівнем технологічних прийомів та естетичною довершеністю. Актуальність наукового інтересу до цих рідкісних пам'яток

давньоруського декоративного мистецтва не спадає, бо їхня неповторність вимірюється в контексті розвитку європейської середньовічної архітектури.

Уперше керамічні плитки в давньому Галичі були відкриті на розкопках фундаментів літописної Спаської церкви, які проводили священник Л. Лаврецький і професор І. Шараневич у 1882 році. Згодом вони зафіксували такі артефакти у процесі досліджень Благовіщенського храму (1884–1885). Квадратні рельєфні плитки археолог Я. Пастернак [16] одночасно відкрив в урочищі Золотий Тік і на розкопках Успенського собору в Галичі. Основна маса рельєфних плиток (близько 250 фрагментів) зібрана в результаті розкопок 1955 року М. Каргера [6] на ділянці західніше від Успенського собору. Польові дослідження київського археолога В. Гончарова [1] в 1955 р. на Золотому Тоці поповнили колекцію плиток з княжого Галича. Згодом, керамічні плитки зафіксував Б. Тимошук [19] на ще двох пам'ятках культурного осередку Галицької землі: квадриполі в урочищі Карпів Гай, так званому Полігоні, й церкві на Царинці, а також на руїнах дерев'яної церкви у Василеві на Буковині.

У 1978 р. підсумкове узагальнення зробили два авторитетні мистецтвознавці М. Малєвська і П. Раппопорт [10]. У їхній статті ґрунтовно класифіковано галицькі плитки з рельєфними зображеннями. В масиві цих виробів художнього ремесла виділено два типи: плитки I типу віднесені до матеріалів Успенського собору, а плитки II типу асоціюються із впливами романського мистецтва.

На основі цієї класифікації вивчення галицьких рельєфних плиток продовжено в наукових дослідженнях О. Овчинникова, Т. Ткачука і К. Тимус. Значно розширилась і джерельна база, чому немало сприяла археологічна діяльність Б. Томенчука [21–22], який віднайшов і дослідив фундаменти та внутрішній простір Олешківської ротонди на Покутті – цінну пам'ятку з керамічною мозаїчною орнаментально-фігурною підлогою. Заслугою цього науковця є ряд його праць, в яких систематизовано усі відомості про дерев'яні церкви XII–XIII ст. з території Галицької землі з мозаїчними підлогами із керамічних плиток. Дивовижна сторінка галицької монументальної кам'яної і дерев'яної архітектури викликала велике зацікавлення в археологів і мистецтвознавців Польщі, де над цією проблемою плідно працюють Ю. Гінальський, Й. Пеленський [25], С. Вайда [26], а в Росії на високому рівні її висвітлюють у фахових роботах О. Іоаннісян [2–4] та В. Матвєєв [12–14].

Мета статті – встановити походження керамічних полив'яних плиток у церковній архітектурі княжого Галича, визначити їхнє місце й сакральне значення в інтер'єрі давньоруських храмів, а також з'ясувати технологічні та стилістичні особливості виробів галицької художньої школи.

Керамічні плитки були одним із важливих елементів давньоруського інтер'єру. Їх використовували на Русі з першої кам'яно-цегляної споруди Десятинної церкви, а з XII ст. вони стали найпоширенішим матеріалом для вимощування підлоги. Більшість полив'яних давньоруських плиток походить із кам'яних церков, але використовували їх в оздобленні дерев'яних храмів та кам'яних палаців [22, с. 13]. Є значна література щодо походження керамічних полив'яних плиток на Русі. Були спроби пов'язати поширення мальованої кераміки і плиток з Болгарією. Такі припущення не підтверджені археологічними матеріалами, а тому (це аргументовано довела Т. Макарова), руський полив'яний посуд, як і плитки, були пов'язані не з Болгарією, а з Грецією [9, с. 250]. Український мистецтвознавець О. Тищенко припустила, що техніка полив'яної кераміки виникла на Русі не під впливом Візантії, а мала в Середньому Подніпров'ї глибші корені, пов'язані з виробництвом емалей [20, с. 79]. Припущення це абсолютно неприйнятне, оскільки між часом виробництва в Середньому Подніпров'ї емалей і виробництвом руської полив'яної кераміки був розрив більш як п'ятсот років. Сучасний російський дослідник В. Матвєєв, повторюючи провідні гасла концепції про основні етапи історії Галицької архітектурної школи, що сформулював його вчитель О. Іоаннісян, відстоює польське походження галицьких плиток [13, с. 364]. Дослідженнями кількох поколінь учених (М. Каргер, Т. Макарова) остаточно доведено, що застосування полив'яних керамічних плиток принесли на Русь константинопольські майстри. Наприклад, П. Раппопорт вважав, що через дефіцит коштовних і ефектних кам'яних мінералів візантійські зодчі, які працювали на будовах найстаріших руських церков, використовували для вимощення підлоги кольорові полив'яні

плитки. [18, с. 26]. До середовища галицьких інтер'єрів художні мотиви на плитках потрапили з Візантії, через посередництво Києва, бо, як справедливо зауважила дослідниця М. Малевська, “Візантійські орнаментальні мотиви, що були включені грецькими майстрами в малюнок мозаїчної підлоги Софіївського собору, безумовно зіграли свою роль у створенні композиції підлог із полив'яних керамічних плиток у спорудах XI–XII ст.” [11, с. 150].

Нові свідчення про різноманітні плитки (квадратні, трикутні та фігурні, однотонні й поліхромні, гладкі та рельєфні) дають археологічні розкопки. На жаль, лишень у рідкісних випадках майолікові підлоги доходять до нас у порівняно доброму стані. Про їх наявність у тих чи інших сакральних спорудах свідчать лише окремі керамічні плитки або їхні уламки, знайдені на руїнах храмів. Відзначені випадки, коли в розкопках знаходили тільки традиційні плитки, без квадратних. Прикладом може бути підкупольна ділянка підлоги церкви “Стара катедра” у Володимирі-Волинському [17, с. 261]. Трикутні плитки створювали, очевидно, складніший променевий набір, що був скерований до центру круга-омфалія. Невелика ділянка такого набору виявлена при розкопках дерев'яної церкви давньоруського часу в Звенигороді [3, с. 494].

Плитки для оздоблення підлоги використовували у всіх землях Київської Русі, але в більшості випадків застосовували взірці простих геометричних форм (квадрат, трикутник, рідше прямокутник), покриті однокольоровою поливою. Плитки зазвичай були невеликими. Найпоширенішими стали плитки зі сторонами 12–14 см при товщині близько 2 см. Найпростішим варіантом оздоблення підлоги було покриття їх квадратними плитками, укладеними по діагоналі до осі споруди.

Від початку XII ст. поруч із звичайними наборами з квадратних плиток почали застосовувати і складніші – з фігурних плиток. У двох регіонах Давньої Русі – Галицькій і Гродненській землі фігурні плитки використовували найширше, яскравим прикладом чого є Нижня церква в Гродно [11] й Олешківська ротонда [21]. Ще однією особливістю в оздобленні інтер'єрів галицьких церков було те, що тільки у цих пам'ятках застосовували плитки з рельєфним орнаментом. Не можна не погодитися з поглядом М. Малевської і П. Раппопорта, що такий декоративний прийом був використаний у Галицькому зодчестві під впливом романського мистецтва [10, с. 87].

Керамічні плитки на Галицько-Волинських землях виготовляли з будівельних порід глини (церква Йоана в Перемишлі, Успенський собор у Галичі, Олешківська ротонда), або з каолінової сировини (архітектурні пам'ятки Василева, Холма і Стоп'є). На основі джерельних матеріалів, що походять з докілья Галицького катедрального собору, урочища Золотий Тік у Крилосі-Галичі, Холма, Перемишля, Стоп'є і Дорогичина, можна скласти картину, як плитки формували в дерев'яних рамках. Найчастіше бічні стійки виробів скісно стинали, у зв'язку з чим плитки мали в поперечному перекрої вигляд трапеції, в якій більшою була лицева сторона. Скісний нахил боків плитки обмежував її при вимощуванні на підлозі, а можливо, спрощував виймання виробів з матриць під час формування [26, с. 95]. Лицеву сторону плиток покривали жовтою, зеленою або коричневою поливою. Після обпалу їхня тональність була неоднаковою, через що натрапляємо на вироби помаранчевого, вишневого і лимонного кольорів. Поблизу Галицького собору Успіння Пресвятої Богородиці були виявлені поодинокі екземпляри плиток, покритих безбарвною поливою.

Фігурні набори керамічних плиток давали змогу різними мистецькими засобами виділити місце в центральній частині храму. Такі символічні центри отримали в середньовічній архітектурі назву “омфалій”. Омфалії широко застосовували для оздоблення візантійських як храмів, так і палаців [5, с. 18]. Омфалії були в пам'ятках Києва і Чернігова, де для декорування композицій використовували дорогі та престижні матеріали: камені (Десятинна церква), смальту й інкрустовані шиферні плити (Київська Софія, Спаський і Борисоглібський собор, а також Благовіщенська церква в Чернігові). У пам'ятках церковної архітектури Галича омфалій викладали тільки полив'яними плитками. На території Давньої Русі омфалій зафіксований тільки на п'ятнадцяти пам'ятках. Середнє Подністрів'я, або Руська земля у вузькому розумінні цього слова, були батьківщиною першої групи сакральних споруд, при оздобленні підлог яких застосовували коштовні будівельні матеріали [14, с. 208–209]. Омфалії, що належать до другої

групи, вимощували тільки з керамічних полив'яних плиток. Основна схема малюнка цих композицій – концентричні круги, їх завжди кілька. Такого типу омфалії трапляються тільки на західних землях Русі, насамперед у Галичині й на Гродненщині. Будівельна діяльність на цих землях почалася значно пізніше, ніж у Подніпров'ї, і тут використовували тільки плитки, що змінили дорогі та рідкісні матеріали [4, с. 27].

Однією з найдавніших пам'яток галицького монументального зодчества аргументовано вважають церкву Йоана Богослова в Перемишлі. Її споруджено за велінням Володаря Ростиславича у першій чверті XII століття. В інтер'єрі храму археологи виявили підлогу давньоруського періоду, викладену з кам'яних плит [24, с. 275]. Основна композиція була розміщена в підкупольному квадраті, а поза ним підлога викладена прямокутними вапняковими плитками. У перемишльській церкві уперше при оздобленні інтер'єру застосовано мотив омфалія з кількох кругів, який згодом повторили в інших пам'ятках Галицької архітектурної школи.

На основі археологічних досліджень О. Іоаннісяна в Галичі (1980, 1981, 1985 рр.), мистецтвознавець В. Матвеев здійснив гіпотетичну реконструкцію підлоги літописної Спаської церкви. Виявлені різноманітні групи плиток дали змогу припустити наявність у декорванні трьох відмінних між собою зон, що відрізнялися перш за все способом вимощення плиток: 1) зона повздовжно-поперечного укладання (набір орієнтований за осями храму); 2) зона кругового укладання (набір упорядкований за поясами); 3) зона мозаїчного укладання. Омфалій храму св. Спаса становить круг, викладений кількома поясами плиток різної форми, що мали жовто-коричневе розфарбування. Круг складався з трапецієвидних, східцево-пірамідних і дугоподібних плиток. У центрі була розміщена фігурна композиція із зображенням птаха, можливо Святого Духа в образі голуба. Автор реконструкції вважає ймовірною наявність в оздобленні підлоги кількох кругів з різними зображеннями у центрі. Його припущення базовані на знахідках плиток з різними конфігураціями, що імітують крила птаха [13, с. 363].

Дослідники галицької архітектури відзначають, що близьким за оздобленням до Спаської церкви було декорування Олешківської дерев'яної ротонди. Пам'ятка датована другою половиною XII століття. Всі плитки були виявлені в основній частині храму, в апсиді їх нема. Знайдені плитки можна поділити на три типи: 1) плитки першої, найчисельнішої групи – це трикутники великих та менших розмірів; 2) плитки другої групи – вироби саме основних типів, які в наборі утворюють орнаментальні пояси у вигляді концентричних кіл (великих і малих); 3) плитки третьої групи представлені екземплярами унікальних плиток, які в мозаїчному наборі утворюють великі символічні зображення [22, с. 28–29]. Значна кількість знайдених плиток дала Б. Томенчуку змогу реконструювати настелення в підкупольному просторі. Складну мозаїчну композицію утворюють чотири великих і п'ять малих кругів. Чотири великі орнаментальні кола було викладено з фігурних плиток п'яти типів: стрічковий (жовтий), у вигляді ступінчастої піраміди (жовто-зелений), зигзагоподібний (жовтий), складний лекальний у поєднанні з колами (жовтий-зелений) та стрічкоподібний (жовтий). У центрі кругів – зображення голуба (Святого Духа), орла, грифона і павлина, викладені жовтими плитками. Чотири малих орнаментальних круги були викладені плитками складної форми. Усередині них – зображення серафимів, покриті поливою яскраво-жовтого кольору.

Залишки омфаліїв були виявлені в процесі археологічного вивчення Звенигорода, при розкопках П'ятницького храму та церкви з невідомим титулом на дитинці. Обидві споруди дослідники датують другою половиною XII – першою половиною XIII ст. У першій з них знайдено плитки прямокутної і трикутної форм, а також трапецієвидної форми двох типів, так що в наборі вони мали складати круг діаметром близько 1,3 м [3, с. 501]. В ході досліджень тризрубної дерев'яної церкви на дитинці Звенигорода відкрито трикутні й квадратні керамічні плитки, покриті жовтою, зеленою та брунатною поливою. У центральній частині споруди знайдено півкруглі плитки, що походили з оздоблення омфалія під куполом дерев'яної церкви [15, с. 55].

Наявність фрагментів унікальних складнофігурних плиток з рельєфним рисунком разом з трикутними та фігурними плитками, що відкрили археологи в урочищі Гора-Монастир у селі Пітрич на Дністрі, дають підставу припускати, що центральна частина підлоги давньоруського

храму XII–XIII ст. була оздоблена круглим декоративним елементом – омфалієм [22, с. 55]. Неповторне і своєрідне оздоблення мав у княжу давнину інтер'єр Благовіщенської церкви в Галичі з ошатною майоліковою підлогою, що нагадувала суцільний килим із жовтих, зелених і коричневих полив'яних плиток. Окрім звичайних геометричних плиток трапляються тут і фігурні плитки із заокругленнями, що належать до окантування омфалія [25, с. 79].

Як бачимо, у формуванні композицій підлог з полив'яних плиток важливе значення відігравали смаки, традиції і художні особливості архітектурних шкіл домонгольської Русі. Найсвоєріднішою стосовно цього є Галицька архітектурна школа, що, очевидно, пов'язано із самотністю її функціонування. Тільки на Галицькій землі використовували багатоорнаментовані рельєфні плитки. Художньою доміантою в оздобленні підлог галицьких церков XII–XIII ст. був так званий омфалій, який зберігав своє символічне значення центру в Християнському храмі.

ЛІТЕРАТУРА

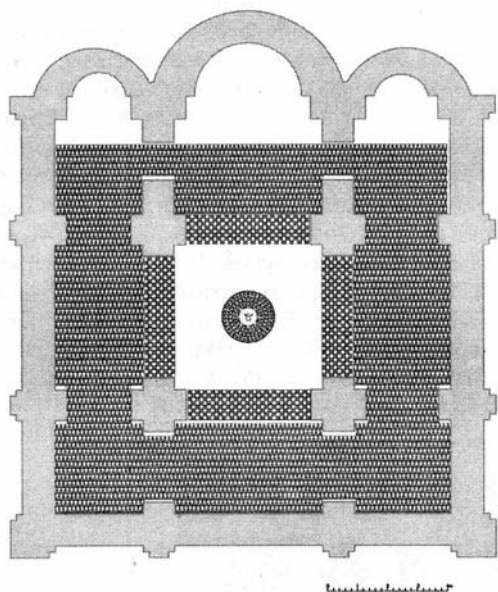
1. Гончаров В. К. Археологічні дослідження древнього Галича у 1951 р. / В. К. Гончаров // Археологічні пам'ятки УРСР. – К. : Вид-во АН УРСР, 1955. – Т. V. – С. 22–31.
2. Иоаннисян О. М. Новые исследования одного из памятников Галицкого зодчества XII в. / О. М. Иоаннисян // Советская археология. – 1983 – № 1. – С. 231–244.
3. Иоаннисян О. М. Церковь Параскевы Пятницы в Звенигороде на Белке / О. М. Иоаннисян, И. Р. Могитыч, И. К. Свешников // Памятники культуры. Новые открытия. – 1981. – Л. : Наука, 1983. – С. 494–507.
4. Иоаннисян О. М. О происхождении традиции убранства полов поливными керамическими плитками в средневековой архитектуре славянских стран / О. М. Иоаннисян // Средневековая архитектура и монументальное искусство. Раппопортовские чтения. Тезисы докладов. – СПб. : Изд-во Государственного Эрмитажа, 1999. – С. 25–31.
5. Каргер М. К вопросу об убранстве интерьера в русском зодчестве / М. К. Каргер // Труды Всероссийской академии художеств. – Л., 1947. – Т. I. – С. 15–50.
6. Каргер М. К. Основные итоги раскопок древнего Галича в 1955 г. / М. К. Каргер // Краткие сообщения Института археологии АН СССР. – 1960. – Вып. 81. – С. 61–71.
7. Лукомський Ю. В. Архітектурна спадщина давнього Галича / Ю. В. Лукомський. – Галич, 1991. – 40 с.
8. Лукомський Ю. В. Невідомі церкви на подолі княжого Галича / Ю. В. Лукомський // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1998. – Т. ССXXXV. – С. 560–594.
9. Макарова Т. И. О происхождении поливной посуды на Руси / Т. И. Макарова // Советская археология. – 1963. – № 2. – С. 248–253.
10. Малевская М. В. Декоративные керамические плитки древнего Галича / М. В. Малевская, П. А. Раппопорт // Slovenska archeologia. – Bratislava, 1978. – Т. XXVI. № 1. – S. 87–97.
11. Малевская М. В. О реконструкции майоликового пола Нижней церкви в Гродно / М. В. Малевская // Культура Древней Руси. – М. : Наука, 1966. – С. 146–151.
12. Матвеев В. Н. Древнерусские керамические плитки с Крылосской горы (Галич) в Государственном Эрмитаже / В. Н. Матвеев // Российская археология. – 2016. – № 4. – С. 124–127.
13. Матвеев В. Выкладка пола церкви Спаса в Галиче / В. Матвеев // Галич і Галицька земля. Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Галич, 2016. – С. 353–366.
14. Матвеев В. Н. Омфалій в декоре полов церквей домонгольської Русі / В. Н. Матвеев // Актуальные проблемы истории и истории искусства. – СПб., 2016. – № 6. – С. 206–217.
15. Могитич І. Нововідкрита церква у Звенигороді / І. Могитич // Вісник Інституту “Укрзахідпроектреставрація”. – 1994. – Ч. 2. – С. 55.
16. Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр. / Я. Пастернак. – Івано-Франківськ : Плай, 1998. – 347 с.
17. Раппопорт П. А. “Старая кафедра” в окрестностях Владимира-Волынского / П. А. Раппопорт // Советская археология. – 1977. – № 4. – С. 253–266.
18. Раппопорт П. А. Зодчество Древней Руси / П. А. Раппопорт. – Л. : Наука, 1986. – 160 с.

19. Тимошук Б. А. Декоративные плитки XII–XIII вв. из Василева / Б. А. Тимошук // Краткие сообщения Института археологии АН СССР. – 1969. – Вып. 120. – С. 112–113.
20. Тищенко О. Т. До питання про техніку виготовлення давньоруських полив'яних керамічних плиток / О. Т. Тищенко // Археологія. – 1970. – Т. 24. – С. 76–87.
21. Томенчук Б. П. Дослідження дерев'яної ротонди на давньоруському городищі в Олешкові на Пруті / Б. П. Томенчук // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1991. – Т. ССХХV. – С. 87–96.
22. Томенчук Б. П. Олешківська ротонда. Археологія дерев'яних храмів Галицької землі XII–XIII ст. / Б. Томенчук. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2005. – 166 с.
23. Чукова Т. А. Древнерусские керамические плитки / Т. А. Чукова // Краткие сообщения Института археологии АН СССР. – 1987. – Вып. 190. – С. 13–18.
24. Biel A. Stratygrafia kulturowa wrejone cerkwi Wolodara w Przemyslu / A. Biel // Przemysl Wczesnosredniowieczny. – Warszawa : Wydawnictwo uniwersytetu Warszawskiego, 2010. – S. 269–287.
25. Pelenski J. Halic zwdzieachs ztukisrednio wiecznej / J. Pelenski. – Krakow : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellonskiego w Krakowie, 1914. – 194 s.
26. Wajda S. Sredniowie czneceramiczne plytciposadzkozew Drohiczyna, Stolpia, Chelma i Przemysla / S. Wajda // Archeologia Polski. – 2009. – Т. LIV. – Z. I. – S. 83–119.

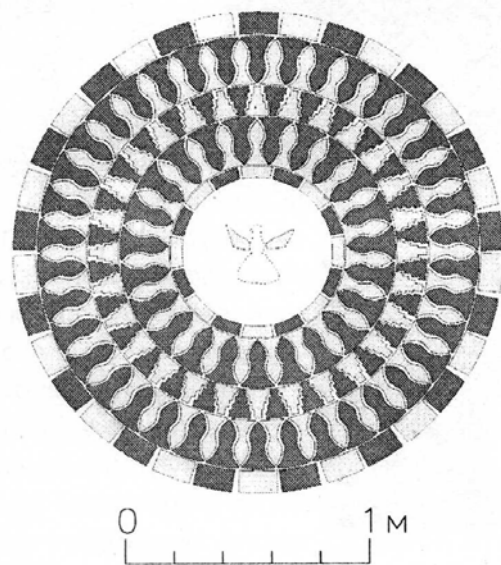
REFERENCES

1. Honcharov, V. K. (1955), Archaeological researches of ancient Halych in 1951, *Arkheolohichni pamiatky URSR* [Archaeological Sights of the USSR], Kyiv, publishing house of the Academy of Sciences of the USSR, Vol. V, pp. 22–31. (in Ukrainian).
2. Ioannisyan, O. M. (1983), New researches of one of the monuments of the Galician architecture of the 12-th century, *Sovetskaya arkheologiya* [Soviet archeology], no. 1, pp. 231–244. (in Russian).
3. Ioannisyan, O. M., Mogitych, I. R. and Sveshnikov, I. K. (1983), Church of Paraskeva Pyatnitsa in Zvenigorod on Belka, *Pamyatniki kul'tury. Novye otkrytiya* [Monuments of Culture. New discoveries], Leningrad, Nauka, pp. 494–507. (in Russian).
4. Ioannisyan, O. M. (1999), About the origin of the tradition of decoration of floors by irrigated ceramic tiles in the medieval architecture of the Slavic countries, *Srednevekovaya arkhitektura i monumental'noe iskusstvo. Rappoportovskie chteniya. Tezisy dokladov* [Medieval architecture and monumental art. Rappoport readings. Abstracts of reports], St. Petersburg, Publishing House of the State Hermitage, pp. 25–31. (in Russian).
5. Karger, M. (1947), On the issue of interior decoration in a rustic architecture, *Trudy Vserosiyskoy akademii khudozhestv* [Proceedings of the All-Russian Academy of Arts], Leningrad, Vol. I, pp. 15–50. (in Russian).
6. Karger, M. K. (1960), Main results of excavations of ancient Halych in 1955, *Kratkie soobshcheniya Instituta arkheologii AN SSSR* [Brief Communications of the Institute of Archeology, Academy of Sciences of the USSR], iss. 81, pp. 61–71. (in Russian).
7. Lukomskiy, Yu. V. (1991), *Arkhitekturna spadshchyna davnoho Halycha* [Architectural heritage of ancient Halych], Halych. (in Ukrainian).
8. Lukomskiy, Yu. V. (1998), Unknown Church on the Edge of Prince Halych, *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka* [Papers of the Shevchenko Scientific Society], Lviv, Vol. ССХХV, pp. 560–594. (in Ukrainian).
9. Makarova, T. I. (1963), About the origin of irrigation dishes in Russia, *Sovetskaya arkheologiya* [Soviet archeology], no. 2, pp. 248–253. (in Russian).
10. Malevskaya, M. V and Rappoport, P. A. (1978), Decorative ceramic tiles of ancient Halych *Slovenska archeologia* [Slovakia archeology], Bratislava, Vol. XXVI, no. 1, pp. 87–97. (in Russian).
11. Malevskaya, M. V. (1966), On the reconstruction of the majolica floor of the Lower Church in Grodno, *Kul'tura Drevney Rusi* [Culture of Ancient Russia], Moscow, Nauka, pp. 146–151. (in Russian).

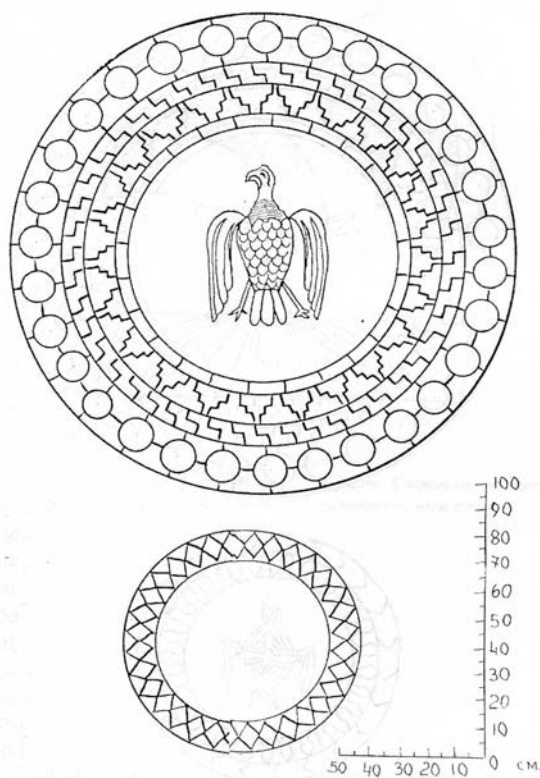
12. Matveev, V. N. (2016), Old Russian ceramic tiles from Kryloss Hill (Halych) in the State Hermitage Museum, *Rossiyskaya arkheologiya* [Russian archeology], no. 4, pp. 124–127. (in Russian).
13. Matveev, V. (2016), Laying of the floor of the Church of the Savior's in Galicia, *Halych i Halyska zemlia. Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* // [Halych and Halych land. Materials of the International Scientific Conference], Halych, pp. 353–366. (in Russian).
14. Matveev, V. N. (2016), Omfaliy in the decoration of the floors of the churches of the pre-Mongolian Russia, *Aktual'nye problemy istorii i istorii iskusstva* [Actual problems of history and art history], Saint Petersburg, no. 6, pp. 206–217. (in Russian).
15. Mogitich, I. (1994), New church in Zvenigorod, *Visnyk Instytutu "Ukrzakhidproektrestavratsiia"* [Bulletin of the Institute "Ukrzakhidproektrestavratsiia"], part 2, pp. 55. (in Ukrainian).
16. Pasternak, J. (1998), *Staryi Halych. Arkheolohichno-istorychni doslidy u 1850–1943 rr.* [Old Halych. Archaeological and historical experiments in 1850–1943 years], Ivano-Frankivsk, Play. (in Ukrainian).
17. Rappoport, P. A. (1977), "The Old Cathedra" in the vicinity of Vladimir-Volynsky, *Sovetskaya arkheologiya* [Soviet archeology], no. 4, pp. 253–266. (in Russian).
18. Rappoport, P. A. (1986), *Zodchestvo Drevney Rusi* [The Architecture of Ancient Russia], Leningrad, Nauka. (in Russian).
19. Tymoshchuk, B. A. (1969), Decorative tiles of the XII–XIII centuries. from Vasylev, *Kratkie soobshcheniya Instituta arkheologii AN SSSR* [Brief Communications of the Institute of Archeology, Academy of Sciences of the USSR], Issue 120, pp. 112–113. (in Russian).
20. Tishchenko, O. T. (1970), On the question of the technique of manufacturing ancient Russian ceramic tiles, *Arkheolohiia* [Archeology], Vol. 24, pp. 76–87. (in Ukrainian).
21. Tomenchuk, B. P. (1991), Investigation of wooden rotunda at the Old Russian settlement in Oleshkov on Prut, *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka* [Notes of the Shevchenko Scientific Society], Lviv, Vol. CCXXV, pp. 87–96. (in Ukrainian).
22. Tomenchuk, B. P. (2005), *Oleshkivska rotonda. Arkheolohiia derevianykh khramiv Halyskoi zemli XII–XIII st.* [Oleshkivska Rotonda. Archeology of the wooden temples of the Galician land of the XII–XIII centuries], Ivano-Frankivsk, Hostynets. (in Ukrainian).
23. Chukova, T. A. (1987), Old Russian ceramic tiles, *Kratkie soobshcheniya Instituta arkheologi AN SSSR* [Brief reports of the Institute of Archeologists of the Academy of Sciences of the USSR], Issue 190, pp. 13–18. (in Russian).
24. Biel, A. (2010), *Stratygrafia kulturowawrejonecerkwi Wolodaraw Przemyslu* [Stratigraphy of the Cultivar of the Wolodaraw of Przemyśl], *Przemy slwczesnosredniowieczny*, Warsaw, Publishing House of the University of Warsaw, pp. 269–287. (in Polish).
25. Pelenski, J. (1914), *Halic zwdzieachs ztukisrednio wiecznej* [Halych will be from eternal], Krakow, Printing of Jagiellonian University of Krakow. (in Polish).
26. Wajda, S. (2009), *Sredniowie czneceramiczne plytciposadzkowe z Drohiczyna, Stolpia, Chelma i Przemysla* [Medieval ceramic tiled floor of Dorogochin, Stolp, Chelm and Przemyśl], *Archeologia Polski* [Polish Archeology], T. LIV, part I, pp. 83–119.

Реконструкція оздоблення підлоги і омфалія церкви святого Спаса в Галичі (За В. Матвеевим)

Реконструкція оздоблення підлоги і омфалія церкви святого Спаса в Галичі (За В. Матвеевим)

Реконструкція омфалія з орлом і центрального омфалія Олешківської ротонди (за Б. Томенчуком)